

ALEVİLİKTE SINIF SORUNU VE GÜNÜMÜZ

R. YÜRÜKOĞLU

KAVGA Avrupa Temsilciliği'nin bu broşürü,
R. Yürükoğlu'nun, *KAVGA* dergisinin
Ekim 1991 tarihli sayısında yayınlanan
konuşma metnini içeriyor.

INQUIRY

STATE OF MICHIGAN

NO. 1

1907

STATE OF MICHIGAN
IN SENATE
JANUARY 15, 1907.
REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE
LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A RESOLUTION
PASSED BY THE SENATE
MAY 1, 1906.
LANSING: THE STATE PRINTING OFFICE, 1907.

Giriş

Son dönemde Alevilikte büyük bir canlanma var. Yalnızca Almanya'da 34 dernek kuruldu. Bunların 14'ü Almanya Alevi-Bektaşî Cemaatleri Federasyonu içinde. Ayrıca *Gerçek İlim Dergisi*'nin başını çektiği ayrı bir guruplaşma daha var. Bunların yanısıra, özellikle Almanya ve Hollanda'da bu birliklere girmiş derneklerden daha fazlası da bağımsız olarak çalışıyor.

Türkiye'de iki yeni Alevi dergisi çıkmaya başladı. Semah Kültür Vakfı kuruldu. Meclisteki otuzun üzerinde Alevi milletvekili Alevilik konusunda bugüne kadar ağızlarını açmamışlardı. Son sıralarda onların da Aleviliklerini hatırladıklarını görüyoruz. Mustafa Timisi konuştu. Tunceli milletvekili Kamer Genç konuştu. Bunlar da gösteriyor ki, alttan, tabandan derin bir hareketlenme var.

İkinci gözlem olarak şu söylenebilir. Her yana çekiştirme var. Alevi toplumu canlandıkça farklılaşma artıyor. Bir bölümü eskiden gelen, bir bölümü yeni bölünmeler ortaya çıkıyor.

Son 3-4 yıl Alevilik sorununu gündeme getirme kavgasıydı. Bu arada kaçınılmaz olarak abuk-sabuk şeyler de tartıştık. Alevilik var mıdır, yok mudur, Aleviler eziliyor mu, ezilmiyor mu? Böyle bir kavga gitti. Bu, Alevi sorununu yeniden Türkiye'nin gündemine oturtma kavgasıydı. Bu kavga büyük bir başarıyla bağlandı. Bu, milyonlarca insanın başarısı oldu. Canlanmayı görüyoruz hep birlikte. İşte bu canlanma,

o birinci evrenin kapandığını gösteriyor. Bugün farketsek farketmesek, (farkedersek daha iyi olur, çünkü günün gerektirdiği şeyleri daha iyi yapabiliriz) artık sorun Alevilerin çilesini topluma kabul ettirme sorunu olmaktan çıkmıştır.

Bugün sorun ve kavga bir başka düzeye yükselmiştir. Bugünün kavgası Alevi toplumunun nasıl bir temelde, hangi görüşler çevresinde, nasıl bir düşünce sistemi içinde toparlanacağı, örgütleneceği ve ilerleyeceği üzerinedir.

Bu ikinci aşama, geride bıraktığımız birinci aşamadan bin kat daha önemlidir. Aleviliğin gelecekteki yerini, bu tartışmanın, bu kavganın sonuçları belirleyecektir. Tabii ki 1000 yıldır gelmiş dava bitmez. Bitmez, bitmesinden konuşmuyorum ama öyle yollara gidebilir ki, pek çok güzel yönünü yitirebilir, ya da öyle yollara gidebilir ki, güzel yönleri çok daha bilenir, çok daha öne çıkabilir, yepyeni bir yaşam kazanabilir.

Alevi toplumunun haklarını yerden kaldırma kavgasında bugün içine girdiğimiz yeni aşamayı böylece belirttikten sonra, Aleviler arasındaki, son dönemde artma ve açığa çıkma eğilimi gösterdiğini söylediğimiz bölünme ve farklılaşma üzerinde durmalıyız.

Varolan bölünmüşlüğü, farklılaşmanın çeşitli nedenleri var. Bunları kabaca ikiye ayırabiliriz. Birine tarihsel, ötekisine sınıfsal diyebiliriz. Tarihsel nedenler, hem ideolojik, hem toplumsal karakterli olabiliyor. Sınıfsal bölünmelerle de üstüste düşebiliyor, düşmeyebiliyor.

1. Farklılıkların tarihsel nedenleri

Önce farklılıkların tarihsel nedenlerine, bunlar arasındaki en önemlilerine bakalım. Bir kere, 12 ocak var. Hacı Bektaş'ı serçeşme kabul etmiş ama kendi pirlerini Hacı Bektaş Veli ile aynı düzeyde gören 12 ocak var. Bunların kendilerine göre farklı alışkanlıkları da var.

İkincisi, farklı düşünceler var. Bu düşüncelerin tek tek nerelerden kaynaklandığı bulunabilir, ama bu yazının amacı dışına çıkar. Bu düşünceler (çoğunluğu tarihsel ve bilimsel doğrulara oturmayan fikirler bunlar) bazı durumlarda ocak farklılıklarıyla, bazı durumlarda ileride değineceğim başka farklılıklarla üstüste düşüyor. Ama kendi başına ele alınabilecek bir farklılaşma kaynağıdır.

Örneğin çok sayıda yazar, ozan, Hacı Bektaş Veli'yi Ahmet Yesevi'nin müridi olarak gösteriyor. Şu sıralarda, Ankara Ozanlar Derneği içinde bu konu iyice azdı. Yesevi üzerine türküler dinlemeye başladık artık. Ne oluyor? Ahmet Yesevi, büyük bir insan. Türklerin ilk Sufilerinden fakat Sünni temelli bir Sufi. Hacı Bektaş'ın onun müridi olmasının olanağı yok. Zaten Yesevi'nin ölümüyle (1166), Hacı Bektaş'ın doğumu (1209) arasında 43 yıl var! Hiçbir bilimsel gerçeğe oturmayan bu iddia, bir kesim içinde sürekli canlı tutuluyor.

Hacı Bektaş'ın Yesevi müridi olduğunu söyleyen çizgi, Sünnilikle uzlaşma arayan, özür dileyici ve Türklük vurgulu bir çizgidir.

Bir başka ayrılık noktası Babailer konusudur. Hacı Bektaş'ı Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiğini söyleyenler, Hacı Bektaş'ın Babailerle olan yakınlığını da ağızlarına almazlar. Hacı Bektaş Anadolu'nun gördüğü en büyük ayaklanma olan Babailer ayaklanmasının içinde yer almış. Kardeşi orada öldürülmüş. Bu da aynı uzlaşma tutumu. Dünden geliyor ama bugünün sınıf farklarına da oturuyor.

Sonra, Hacı Bektaş mücerret miydi, evlenmiş miydi tartışması. Bu da uzun zamandır sürer. Sonra Hacı Bektaş Osmanlı'ya kılıç taktı mı takmadı mı? Çok kitapta taktı denir. Nasıl takar? Osmanlı'nın kılıç takılacak ilk adamı Osman Bey'in, boyun başına geçişi 1281, beyliğini kuruluşu 1299, Hacı Bektaş'ın ölümü 1271. Tabii, böyle tarihi çarpıtan düşünceler bir takım şeylere hizmet ediyor ki söyleniyor.

Üçüncü tarihsel farklılaşma kaynağı *dedebabalık* konusudur. Hacı Bektaş'ın ölümünden tam 280 yıl sonra, Hacı Bektaş soyundan Kalender Çelebi ayaklanması ardından Osmanlı padişahı, "Hacı Bektaş'ın soyu

yoktur, ben dergaha bir dedebaba getireceğim." diyor. İkiyüz seksen yıl, Hacı Bektaş soyunun sürmediğini söyleyen tek kul çıkmamış. O güne kadar dedebaba diye kimse birşey duymamış. Osmanlı, eski sadrazamlardan Sersem Ali Baba diye birini 1551'de Hacı Bektaş'a dedebaba diye oturtuyor. Ardından bir sürü Nakşibendi'yi getirip oturtuyor. Bizim "İstanbul Bektaşileri" dediğimiz, klasik Türk müziği çevresinde müzik üreten, Bedri Noyan'ları vb. yaratan kol bu kol. İyi yanları da var. Osmanlı hilesi olarak çıkmış, ama zaman içinde Bektaşiliğe inanmış ve iyi bazı özellikler kazanmış. Ama Osmanlı hilesi olması sürüyor. Devletin tarafında olması sürüyor. Sayıları çok azdır ama bu da bir farklılık kaynağı. Cemlerinden, görgülerine herşeylerinde farklılar.

Dördüncü tarihsel farklılaşma kaynağı, devletin güçlü olduğu yerlere yakınlık uzaklıkta ortaya çıkıyor. Tarihte Osmanlı'nın güçlü olduğu yerlerde, Alevi geleneklerinde bir değişme var. Baskı belli bir geri çekilme getirmiş. Dolayısıyla, güç merkezlerinde, devlete yakın yerlerde, büyük kent kenarlarında yaşayanların gelenekleriyle, dağbaşlarında, devletin uzağında yaşayanların gelenekleri arasında farklılaşma var.

Beşinci farklılaşma kaynağı şudur: Arap bölgelerine yakın olan Alevi topluluklarıyla, Arap bölgelerinden uzak Alevi toplulukları arasında da fark var. Arap bölgelerine yakın yerlerde Arap etkisi, Sünni etkisi, din etkisi yoğun geliyor. Örneğin Hatay'da, vb. cemlere kadın-erkek ayrı gidiyor. İçki içilmiyor. Arap etkisine yakın bölgelerde dinin etkisi artıyor.

Altıncısı, geri bölgelerdeki Alevilerle, ekonomik olarak daha ilerlemiş bölgelerdeki Aleviler arasında da görüş ve anlayış farkları var.

Tüm bunlar tarihten gelen toplumsal-ideolojik farklılık kaynaklarıdır ama bugünün sınıfsal ayrımlarına da oturuyor ve onları besliyor. Günümüzdeki sınıf farklılaşmasının düşünsel yapısının taşları arasında yer alıyor, ve yeniden bir anlam kazanıyor.

2. Farklılıkların sınıfsal nedenleri

A sıl konumuza gelirsek, Türkiye'de 22 milyon Alevi var. Tabii ki bu 22 milyon Alevi aynı işte çalışmıyor. Hepsi Tarih'te, Tüpraş'ta işçi değil, ya da hepsi esnaf değil, hepsi doktor, avukat, işadamı değil, seyahat şirketi sahibi değil. Çeşit çeşit meslekler var, sınıflara ayrılmış. Yirmi iki milyon belki hepsi aynı inanışın insanıdır ama aynı sınıfın insanı değildir. Alevilik de toplumun tümü gibi sınıflara ayrılmıştır.

Fikirler gökten düşmüyor. Fikirlerin kendi geçmişi var, kendi içinde süreklilik özelliği var. Bir de yaşadığı sınıfsal konumdan kaynaklanan yönü var. Alevi toplumunun sınıflara bölünmüş olmasının konumuz açısından önemi şuradadır: Son dönemde yaşanan canlanmayla birlikte, farklılaşma da, her bir yana çekiştirme de artıyor. İşte bu farklılaşmada, çekiştirme, her sınıfın kendi konumuna, kendi çıkarına göre fikirler öne sürmesi en önemli bir nedendir.

Adam işçidir ama burjuvazinin çıkarına fikirleri savunuyordur. Zengin adamdır (biraz zor olur ama) işçinin çıkarına fikirleri savunuyordur. Ya da adam bir şey savunuyordur ama bunun küçük üreticinin doğal fikirleri olduğunun farkında bile değildir. Böyle tekil örnekler olabilir. Ama biz genel bir açıdan bakarak, “toplumda sınıflar var, Alevilik konusunda bu sınıflar kendi çıkarlarına göre fikirler getirirler” diyebiliyoruz ve baktığımızda da bu fikirleri buluyoruz. Burjuva fikirlerin bazılarını işçinin söylemesi o fikri burjuva fikri olmaktan çıkarmıyor. Toplumda fikirlere bakarak, şu fikir burjuva fikridir, bu küçük burjuvanın fikridir, bu da emekten yana insanın fikridir diyebiliyoruz. Alevilik içindeki tartışmalarda da bunu diyebiliyoruz.

Alevi toplumunun içinde, canlılık arttıkça, sesler yükseldikçe, sınıfların kendi çıkarlarına uygun konularını giderek belirginleşiyor. Önemli bir anafikir budur.

Nasıl oluyor? Tek tek, fazla da uzatmadan, Türkiye'nin üç temel sınıfını alıp, Alevilik içindeki yansımaları nasıl ortaya çıkıyor, bunu anlamaya çalışalım.

2.A. Burjuvazi

Alevilik konusunda bütünüyle Türkiye burjuvazisi (ve de Alevi toplumunun burjuva kesimleri) tek bir temel hedefe sahipti: Alevi hareketini *düzenle bütünleştirmek*. Gerisi işin tuzubiberidir. Din, dine çekmek, ayetlere surelere, Türklük, milliyetçilik, devlet yanına çekmek, resmen tanınmak, saygınlık vb. Tüm bunlar düzenle bütünleştirme hedefinin türevleri olarak geliyor. Hepsisi sonuçta düzenle bütünleşmeye çıkıyor.

Burjuvazi derken geniş bir çevreden sözediyoruz. Bunun içinde değişik anlayışlar, yapılar, örgütler, partiler var. Her çevre, her parti kendi yapısına göre, bu saydığımız hedeflerden bazılarını daha fazla vurguluyor. (Örneğin Yesevi konusunu bastırınlar, bilin ki milliyetçilik yanını vurgulayacaktır. Bir-iki sayfa sonra Türk milliyetçiliğinden asıp-kesmeye başlayacaktır. Oradan geliyor bu mesele çünkü.)

Son sıralarda çok çarpıcı şeyler okumaya başladık gazetelerde. Örneğin Devlet Bakanı Fahrettin Kurt şunları diyor:

“Bu hizmet bir devrimdir. Din adamı ve para dahil her konuda yardımcı oluruz. Din ve mezhep ayırımı yapmıyoruz. Ama bazı gerçekler göz ardı edilemez. Seslendiğimiz kitleler arasında Aleviler de olacak. Seçim propagandasında nasıl ‘memur vatandaş, işçi vatandaş’ diye sesleniyorsak, ‘Alevi vatandaş’ da diyeceğiz. Malatya, Tunceli, Hatay, Sivas, Çorum gibi illerden talep gelmesi halinde, Alevi kökenli vatandaşları seçimlerde aday gösterebiliriz. Biz birleştirici bir partiyiz. Ayırımı biz yapmıyoruz ama bugüne kadar bir talep olmadığı için konulmamış.

“Alevilerle iş başına geldiğimden bu yana diyalog içindeyim. (El sıkışma iki taraflı olur değil mi? Aleviler içinden birilerinin elini sıkıyor demek ki) Bu vatandaşlarımızı yeterince hizmet verilmemiş. İlk etapta, ibadethanelerine, camilerine, diyanet işleri başkanlığından mali yardım yapılmasını öngörüyoruz. (Yani hem nalına, hem mihına gidiyor adam. Bunların köylerine camileri zorla yaptırıldı, şimdi onları onaracağız diyor.) Daha uzun vadede ise (en tehlikelisi burada) Alevi dedelerinin yetişmelerine nasıl katkıda bulunuruz, onu araştırıyoruz. (Düşünebiliyor musunuz? Alevi dedelerinin yetişmesine el atacak bu Nakşibendiler!) Yapacaklarımız, bu kesimden gelen talepler doğrultusunda olacaktır.”

Daha sonra, ANAP’tan açıkladılar, Sivas, Malatya, Tunceli, Hatay’dan Alevi milletvekili adayı göstereceklermiş. Din İşleri Yüksek Kurulu’nda Alevilerin de temsilini kabul ediyorlarmış.

Çok ilginç bir şey daha okumak istiyorum size. Rafet Ballı yazdı. Ballı enformasyonu güçlü bir gazetecidir.

“Erken seçim kararının hemen ertesinde, SHP’nin adaylık için görevinden istifa eden İstanbul İl Başkanı Kamer Gök, ‘Alevi oylarından yana bir sıkıntımız yok’ dedi. Çantada keklik demek istiyordu açıkça ifade etmese bile. Alevi oyların genellikle orta sol partilere gittiği dikkate alınırsa haksız sayılmazdı pek.

“Ancak Ecevit’in ‘Diyanet Alevileri de kapsayacak şekilde yeniden örgütlenmeli’ yönündeki açıklaması Alevi çevrelerini dalgalandırdı. DSP, Alevi oylarda da SHP’ye ortak çıkmıştı. DSP ile, Malatyalı dede ailesi Doğan’lardan doçent İzzettin Doğan arasında temaslar başladı. *Cem* dergisi etrafında toparlanan Alevi aydınlar, daha sıcak bakmaya başladılar DSP’ye.

“ANAP ve DYP de, etkili Alevi adaylar peşinde. Bir başka Malatyalı dede, avukat Muharrem Naci Orhan’ın Demirel’e yakın durduğu biliniyor. Kardeşi Hüseyin Orhan, zaten birkaç ay önce kaydını yaptırdı DYP’ye. Aday olacak mı belli değil.

“Alevilere talip kervanına bugüne kadar Sünni İslamın temsilcisi sayılan Refah Partisi de katıldı. Geçtiğimiz günlerde Ankara’da propaganda ve reklam stratejisiyle ilgili bir toplantı yaptı Refah Partisi. Yazarlar, gazeteciler, 7 reklam şirketi ve parti yetkililerinin katıldığı toplantıda, Alevilere de seslenme kararı alındı.

“Bu çerçeve içinde Refah Partisi, Anadolu Aleviliğinin sembol isimlerinden Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal'a sahip çıkmaya, 'gelin canlar bir olalım' demeye hazırlanıyor.”

İnanılır gibi değil. Ama yorumlamak gerekiyor. Bunlar ezelden ebede Alevileri kesmiş kesimler. Ne oldu şimdi birdenbire? Bunu yalnızca, “seçimler yaklaştı da, seçimlerde Alevilerin oylarını almak istiyorlar”la açıklamak son derece basit olur. Bu söylenenler, seçimden sonra da devam edecek yükümlülüklerdir. Seçim hilesi değildir. Mutlaka seçimin de payı var, ama yalnızca seçimle değerlendirseniz yanılırsınız. Bir ay sonra seçim bitecek, göreceksiniz bu tantana bitmeyecek. Yeni bir durum var.

G enel olarak Türkiye burjuvazisinde bir *taktik değişikliği* var. Hem tekelci, hem tekeldışı burjuvazide. Zaten tekeldışı burjuvazi diye artık otonom, bağımsız bir sınıf gücü yok. Burjuvazi dediğimiz zaman, tonu veren tekelci burjuvazidir. Bu taktik değişikliğinin temel nedeni, iş çevrelerinde, finans kapitalde birlik eğiliminin, birlik isteminin artmış olmasıdır. Bir çeşit “yumuşama” diyebileceğimiz bir tutum geliyor. Bu tabii ki partileri de etkiliyor. Partilerin de ipini çeken sonuçta burjuvazidir. Peki bu “yumuşama” eğilimi nereden çıkıyor?

Bunun üç tane ciddi, kalıcı, bugünden yarına yok olmayacak nedeni var. Bir tane de geçici bir nedeni var.

Birincisi, ekonomik dar boğaz Türkiye son on yılda dünyada en hızlı kalkınan ülkelerden birisi oldu. Fakat ileri kapitalist ülkelerin içine girdikleri ekonomik gerileme, özellikle Türkiye gibi ülkelerin ihracatında büyük sıkıntılar yaratıyor. Bu durum, emperyalist ülkelerin dayattığı bir dar boğazla karşı karşıya getirdi Türkiye'yi. İşçilerin militanlığı da yükseliyor. Zor durum var.

İkincisi, Kürt sorunu her an hızla uluslararası bir yapıya bürünebilir. Hızla Türkiye'nin içişleri olmaktan (Türkiye sınırları içindeki Kürt sorunundan konuşuyorum) çıkabilir. İşlerin o yöne gittiğini gösteren ipuçları da var. Yugoslavya'nın durumu, Baltık aynı yönü gösteriyor. Emperyalizm bugün yeniden bir paylaşım masasına oturmaktan korkmuyor. Yeniden sınırların gözden geçirilmesinden çekinmiyor. Çünkü 3-4 tane büyük emperyalist ülke anlaştı mı, karşısında tehlike yaratabilecek bir güç yok. Denetimleri dışında gelişmeler olamayacağını düşünüyorlar.

Fransa ve İngiltere hırsla destekliyor Kürt sorununu. Kürt sorununun birdenbire alevlenmesi ve Avrupa'nın desteğini de hazır bulması olasılığı büyük. Dolayısıyla tüm cephelerde birden mücadele etmek istemiyor burjuvazi. Kıbrıs sorununu da o nedenle halletmek istiyor. Hem işçi sınıfıyla mücadele, hem Aleviler, hem Kürtler, hem Kıbrıs sorunu, hem Nahcivan, hem Azerbaycan, vb. bunu Türkiye burjuvazinin göğüsleme gücü yoktur.

Burjuvazinin hızla ülke içinde bir dinginlik yaratma zorunda olmasının bu iki tane olumsuz nedeni yanında bir tane de son derece iştahları kabartıcı, ağızları sulandırıcı neden daha var. Örneğin bugün yalnızca Romanya'da 2400 yabancı firma çalışıyor, 1400'ü Türk firması. Polonya'sı da var, Moldova'sı da var. Taa Çin'e kadar, Kırgızistan'a kadar Türkiye burjuvazinin önünde engin olanaklar açıldı. Orta Asya cumhuriyetlerinde iş yapmak için Türkiye'nin olanakları hiçbir ülkenin elinde yoktur. Aynı kökten halklar bunlar. Ama bu büyük olanaklardan yararlanabilmesi için Türkiye burjuvazisinin mutlaka disiplinli, planlı, tüm güçlerini birleştirerek yürümesi gerekiyor. Çünkü Türkiye burjuvazisinin sermaye birikimi ve makina parkı öyle büyük ölçeklerde değildir.

Demek ki büyük tehlikeler var, düşlerinde görseler hayra yormayacakları olasılıklar da var. Böyle olunca burjuvazi mümkün olduğu kadar cepheleri azaltmak, güçlerini birleştirmek istiyor. Daha eşgüdümlü, daha disiplinli bir şekilde hem tehlikeleri savuşturmak, hem de olanaklardan yararlanmak istiyor.

Bu üç büyük neden, bugünden yarına değişmeyecektir. Öyleyse burjuvazinin tutumu da sanmıyorum bugünden yarına değişsin. Burjuvazideki taktik değişikliği, koşulların zoruyla gelmiş bir zorunlu değişikliktir.

Dördüncü neden ise geçici bir nedendir. Tabii partilerin kendi çıkarları ve kavgaları da var. Seçim var. Herkes kapabildiği oyu kapmak için her türlü söz söylüyor.

B urada birşeyi dikkatle ayırdetmek gerekiyor. Bu yeni taktik, burjuvazinin egemen sınıfın Alevilere dost olduğunu anlatmıyor. Dünyanın ve Türkiye'nin bugünkü noktasında burjuvazinin eski sopa siyasetini uygulayamaz bir duruma geldiğini, onu geri çekip, havuç siyasetini getirdiğini anlatıyor. Amaçlar değişmiyor. Aleviliği hadım etmek, düzenin içinde bir süs haline getirmek, Hacı Bektaş'ı bir turizm merkezi yapmak, bu hedefler hiç değişmiyor. Ama şimdi sıkışmıştır, bunları havuçla gerçekleştirmeye çalışıyor. Yollarına buldozer getirerek, oraya para vererek, buraya heykel dikerek yapmak istiyor. (Taktik değişikliğinin konumuz dışında kalan bu ayrıntısı var ki o da bir cümleyle söylenmelidir. Bu “terörle mücadele yasası” ya da aleni yasadızlık yolları gibi. Bir yandan ortalığı yumuşatırken öte yandan kim gerçekten “zararlı” ise onların kısaca hesabını görme taktiği de var.)

Tamam, burjuvazinin hedefleri, Aleviliğe düşmanlığı değişmiyor, taktiği değişiyor, ama konumuz açısından bu değişen taktiğin büyük önemi var. Burjuvazinin bu taktik değişikliği, Alevi toplum içindeki burjuva kesimin de çok işine geliyor.

Bir burjuva zengin adam düşünün. Alevidir ama, 300-500-2000 tane işçi çalıştırıyor. İşçisinin kavgacı fikirler sahibi olmasını, Aleviliğin bir halk isyanları ocağı olduğunu bilmesini ister mi? Sonra adamın orada

Derviş Tur

bilmem nesi var, burada kredi alıyor, burada banka müdürünün elini sıkacak. Bir sürü bağlantısı var devletle. Türk Sünni burjuvazisinin Aleviliğe karşı eski tutumuyla yürüdüğü durumda bu adamın işi zordur. Sıkışıyor. Ama Sünni burjuvazi tutum değiştirip daha “yumuşak” davranmaya başladı mı, bu tam da onun istediğidir. Sandalı sallanmasın, işi devam etsin. Aleviliğini sonra hatırlar mı, hatırlamaz mı, o ayrı bir konudur.

Gerçekten, Sünni burjuvazinin tavır değişikliği Alevi toplumu içindeki tuzu kuru, işi tıkırında çevrenin çok işine geliyor.

Avukat Cemal Özbey diye birisi, tüm partilere bir yazı göndermiş, bir-iki tane önemli olmayan şey istiyor. Diyor ki “İsteklerimizi hangi parti seçim bildirgesine koyarsa, o partiyi destekleyeceğiz”. 1000 yılın kavgası buna indirgeniyor. Söyledikleri de zaten ANAP’ın kabul ettiği şeyler. Diyanet İşleri’nde Aleviler de temsil edilsin. Ecevit de kabul ediyor bunu. Bu sorunu çözüyor mu? Bugün Refah Partisi de koyabilir bunu. İş o noktaya geldi.

A lmanya’daki 34 Alevi derneğinin 14’ünü içinde barındıran *Almanya Alevi-Bektaşî Cemaatleri Federasyonu* var. Bu federasyonun çok sayıda derneği federasyonun gidişinden hoşnut değil. Bir o kadar dernek de federasyona katılmıyor. Federasyonun başkanı Derviş Tur, Almanya’da seyahat şirketi sahibi. *Milliyet* gazetesinde yayınlanan röportajından bazı yerleri okuyalım.

Derviş Tur röportajında, “Alevilik İslamın kurallarına bağlı bir inanç akımıdır” diyor. Değildir. İslamın örtüsü altında çalışmak durumunda kalmıştır ama İslamın kurallarına bağlı değildir. İslamın kurallarını Kuran yazıyor. Orada yazılanlar Hacı Bektaş’ın görüşlerinde 4 kapıdan birincisi olan şeriat kapısında kalır. Aleviler için o kapı geçilecek, aşılacak, orada durulmayacak bir kapıdır. Hacı Bektaş’ın insanlara öğüdü o kapıyı aşip yukarılara, tarikat, marifet ve hakikat kapılarına

varmalarındır.

Derviş Tur’a göre, Osmanlılarda Alevilere karşı fetvaların nedeni şuymuş: “Yavuz Sultan Selim 1551’de tahta geçtiğinde (...) Bizanslıların ve Ortodoks kilisesinin yeniden güçlenme emel ve planlarının bunda belirleyici etkisi vardır. Bizans’a göre İstanbul, ancak iki İslam düşüncesi, yani Sünnilik ve Alevilik birbirine düşürülüp Osmanlı devleti zayıflatınca yeniden geri alınabilirdi. Tarihe baktığımız zaman kardeşi kardeşe kırdırmak planının baş mimarının Josef Harmon adlı bir papaz olduğunu görüyoruz. (...) İşte dış odaklardan kaynaklanan bu fetvalar...” diye gidiyor.

“*Dış odaklardan kaynaklanan bu fetvalar!*” Osmanlı aklandı, Sünni ideoloji aklandı, Yavuz Selim aklandı, tüm o şeyhülislamlar, kadılar, vb. aklandı. Bizans’ın oyunuymuş bu. Daha önceki katliamlar kimin oyunu oluyor? Katliamlar Yavuz’la mı başladı? İlk katliam geldiğinde Osmanlı daha yokmuş dünyada. Alevi Bektaşî Cemaatleri Başkanı böyle konuşuyor. Ne yazık.

Gazeteci soruyor: “Aleviler camiye gitmezler deniyor, doğru mu acaba?”. Anlatıyor Derviş Tur: “Evet, camiye gitmez Aleviler. Neden gitmezler? Çünkü camiye beş vakit gidiliyor. Oysa bizim Kuran’a dayalı düşüncemize göre, gece ibadetleri farzdır.” Ardından 10 tane ayet okuyor. Yani Aleviler camilere, buralarda gündüz de ibadet edildiği için gitmezlermiş!

Sonra gazeteci oruç konusunu soruyor. “Yok” diyor Derviş Tur, “biz daha çok oruç tutarız. Muharrem ayında tutarız, her perşembe tutarız.” Bir hesap çıkarmış, “yılda 52 gün oruç tutarız biz” diyor.

Röportajın sonlarında bize sataştığı yer geliyor. (Bu insanla İzmir’de yoldaşlarımız konuşuyorlar ve o “ben size Yürükoğlu’na çok kızyorum, siz fırsatçılık yapıyorsunuz, Alevilerin kafasını çeliyorsunuz,” diyor.)

“Bazı siyasi örgütler... Alevi kimliğine bürünüp, toplumumuza ulaşmak istiyorlar, adam kazanmak için... Mesela x örgütü şimdi Alevi olmuş! Alevilik adına şenlikler düzenliyor. Dün sağ ya da sol için saz çalanlar, şimdi *Alevi aşık* olarak sahnelerde. Tüm bunlar çıkarıcılığa dayalı, yanlış şeyler. Fakat ne yapacaksınız?” Bu söylenenlere yanıt vermeye gerek yok. Konuya yaklaşımı kendi anlayışını ele veriyor. Burada bize karşı söylediklerinde bir mesleki deformasyon var açıkça. Söylediklerinde mesleği konuşuyor.

Derviş Tur röportajın sonunda da şöyle diyor: “Sünni kardeşlerimiz gelenekleri gereği, daha önce örgütlenip cami ve ibadet yerlerini kurdular. Hatta, yıllar önce Dillenburg’da açılan *ilk camiyi* ben kurmuştum.” Hadi bakalım şimdi! Alevi cami kuruyor! Herhalde bu kişinin kurduğu cami yalnız geceleri açıktı. Gece camii!. Tabii bu federasyon içinde kavga eksik olmaz.

Tüm bunlar içinde önemli olan şurası: Şimdi bu kişi, hangi sınıf adına konuşuyor? Kendisi seyahat şirketi sahibi olmasın, Ford’da işçi olsun yine değişmez. Bu fikirler burjuvanın fikirleri. Kendisi isterse işçi olsun, isterse manav, kasap olsun. Ama bu örnekte sınıfsal

konumuyla fikirleri de uyuyor. Özetle, Alevi toplumu içinde burjuva sınıfının görüşleridir diyeceğimiz görüşler hangileridir? Aleviliği düzene yamamaya çalışan, onu dine, onu milliyetçiliğe, onu devlete çekmeye çalışan görüşler burjuvazinin görüşleridir.

2.B. Küçük burjuvazi

Alevi toplumu içinde bir de küçük burjuva sınıfı var. Küçük burjuvazi kimlerdir? Küçük üreticiler. Esnaflar, zanaatkarlar, kendine yeter topraklı köylüler, aydınların büyük çoğunluğu. Bunlar küçük burjuvazi dediğimiz ayrı bir sınıf. Bunlar da yine kendi sınıfsal konumlarına uygun görüşler getiriyorlar.

Küçük burjuvaziye uygun görüşler neler olabilir diye sormadan önce, küçük burjuvazi nasıl birşeydir, bunu iyi anlamak gerekir ki, ona uygun görüşleri seçebilelim.

Küçük burjuvazi dünyanın en garip yaratığıdır. Burjuva gibi de, işçi gibi de değildir. Onlar yapıları belli kesimlerdir. Bunda ise işçi de patron da aynı insanda birleşmiştir. Adama önden bakıyorsun işçi, arkadan bakıyorsun patron. Çünkü kendi emeğiyle çalışır, bir de küçük bir üretim aracı sahibidir. Dolayısıyla bir yanıyla patrondur, bir yanıyla işçidir. Bu şizofrenik, bu ikili yapı, küçük burjuvazinin dünya görüşünde de yansır. Bir o yandan, bir bu yandan konuşur. Tutarlı bir düşünce sistemi yoktur. Çünkü kendisi tutarlı bir konumda değildir. Öyle olunca onun çok döneke, her yana giden, oradan alan, buradan alan bir fikir yapısı vardır.

İşte Alevilik içindeki küçük burjuva görüşlerin de aynen böyle bir yapısı var. Bunu yine tekil insanlardan ayırıp söylüyorum. Adam burjuva olur, işçinin görüşlerini savunur. İşçi olur, burjuvanın görüşlerini savunur. Küçük burjuva olur tutarlı görüşler savunur. Başka şeyler bunlar.

Alevilik içindeki küçük burjuva görüşler, bir yandan Aleviliğin ilerici yanlarını kabul eder. Kadın haklarını, demokrasiyi, özgürlüğü, toplumculuğu, ortaklığı hiç olmazsa sözde söyler. Ama öte yanda öyle şeyler söyler ki, tamamıyla burjuvazinin değirmenine akar sular.

Bu sınıfsal konuma örnekleri yalnızca çok deşifre olmuş bir insandan vereceğim. Cemal Şener. *Alevilik Olayı* adlı kitabın yazarı. Küçük burjuvazinin etkin bir temsilcisidir. Onun bir önerisi vardı: "Aleviler de Diyanet İşleri'nde temsil edilmelidir!" Bizim kitapta eleştirdik, "bu öneri, niyetin ne olursa olsun, gerici'dir", dedik.

Şimdi ANAP'ın ve Ecevit'in son konumlarıyla birlikte değerlendirilince, "Aleviler de Diyanet İşleri'nde temsil edilmelidir" fikri gerici değil miy-

miş? O zaman bir öneriydi, bir fikir tartışmasıydı. Ama suyun akacağı değirmen belliydi. Sen ne istiyorsun, Alevi toplumunu bozuk düzene, düzgün çark mı yapmak istiyorsun? Sünniliğin kalesinin içine 2-3 tane adam göndereceksin, übüğüne binecekler, ayetleri, sureleri, bilmem neleri öğretecekler. Bunların hepsi Sünni İslama hizmet edecek sonunda. Hepsi devlete hizmet edecek. 1000 yılın devletle uzlaşmaz bir topluluğunu sen götürüp, karanlığın içinde yer verin diyorsun. Bu gericiliktir. Laiklik adına yapıyorsun bunu. Laiklik, dinin, inancın devletten ayrı olması demektir. Devletin içinde kurulmuş din kurumunda bir masa da bana verin demek! Bu laiklik değildir, bu gericiliktir. Ucu gericiliğe çıkmasa ANAP bunu nasıl kabul eder? Nakşibendilerin tarlası bir parti. Ama onlar akıllı, onlar burjuva. Görüyorlar, hemen anlıyorlar o su ne yana akar, nasıl kendi işlerine gelir. Tamam diyorlar, alıverelim içimize, tamam, getirin 3-5 adamınızı siz. Biz onlarla fikir tartışması da yaparız!

Burjuvazi kabul etti bu öneriyi. Ayaklarımız suya mı erdi? Alevilik ilerledi mi, kazançlı mı çıktı bundan? Hayır. Tam tersine, halkın kafası karıştı şimdi. İlerici, toplumunun temsilcisidir dedikleri Cemal Şener diye birisi çıktı, bir öneri getirdi. Karanlığın temsilcisi ANAP da kabul etti. Şimdi halkın kafası karışmıyor mu? Bu ANAP iyi parti galiba!

Bu iş gerçekleşirse, aradan 10-15-20 yıl geçsin durumu göreceksiniz. Satın alamadıkları, kafasını karıştırmadıkları adamı çıkartırlar. Erken emekli. Başkasını gönderin buraya. Oradan girerler buradan çıkarlar. Onlar İslamın allamesi. Arapçanın kaç lehçesinden gidiyorlar. Şaka değil. Ondaki sonra salacaklar Alevi toplumunun içine, Sünninin koçbaşı!

Bu fikir küçük burjuva fikriydi. Gericiliğe hizmet ederdi. Öyle yazdık. Aynen öyle oluyor. Küçük burjuva fikri, gericiliğe hizmet etti, ANAP'a hizmet etti.

Bir başka şey daha yapıyor Cemal Şener. *Cem* dergisinde bir yazı yazmış, milliyetçiliğe karşı çıkmaya çalışırken, dedebabalığı savunuyor. Bakın ne diyor:

"Alevilik milliyetçilik kalıbına sığdırılmaz. Dar kalıplar içine sıkıştırmak Aleviliğe yapılacak en büyük kötülüktür. Halife Baba Turgut Koca, Aleviliğin sosyal yönünü şöyle ifade ediyor: 'Bektaşî kendini insanların hayrına ve tanrı kullarının hizmetine adanmış kişidir. Sultana herkes hizmet eder, iş fakire hizmettir. O nedenle Bektaşî babasının künyesi, fukaraya hizmet edendir. Çünkü allaha hizmet kuluna hizmettir. Allahı sevmek kulunu sevmektir. Allahı doyurmak, kulunu doyurmaktır. Allahı giydirmek, çıplağı giydirmektir.'"

Söylenenler, başka bir inanç sistemini de yansıtıyor olsa güzel şeylerdir, onlara itirazım yok. Ama dedebabalığı savunmak bu güzel lafların ötesinde bir iştir. Diyor ki, "Allahı doyurmak, kulunu doyurmaktır." Peki babalar bunu nasıl yapıyor? Bunu bilmeden bu laflar

güzel. Kulu doyumunun çeşitli yolları var. Kulu giydirmenin çeşitli yolları var. Onu öyle bir doyurursun, öyle bir giydirirsin, bir daha muhtaç olmaz. Başka yolları da var. Kapına gelene bir ekmeğe, bir çorba verirsin. Adam yarın yine aç.

Şimdi babalar bu söylediklerini nasıl yapıyor, ben size bir örnekle anlatayım. İzmir’de bu babalar kolunun bir dergahı var. Babalar kolunda babalar soydan gelme değildir, seçimle gelirler. İlk bakışta güzel geliyor. “Hasan Dede’nin oğlunun da Hasan Dede kadar iyi olacağını bir garantisi yok. Neden onun oğludur diye dede olsun?” gibi geliyor insana. Ama öyle değil. Bu ne? Seçim diyorlar. Oturuyorlar, hepsi de kelli-felli adamlar, doktordur, müdürdür, avukattır. Baba seçilmek için bir koşulları var. Çıplağı doyuracak, açtı giydirecek ya. Nasıl yapacak? Haftanın üç günü kazan kaynatıp, çevredeki yoksullara dağıtmak koşuluyla seçiliyor baba. Zengin adam o zaman bu. Zengin adam! Kim Türkiye’de kazan kaynatabilir haftada üç gün. Bir söyleyin. Buna teminat vermeden baba seçilemiyor. O zaman bu seçim başka birşey. Amerika’da da Ronald Reagan seçiliyor ama milyonları yatırmadan seçilemiyor. Bu da onun gibi birşey. Cebim şişkin olacak ki ben o seçime girebileceğim. İşte bu Osmanlı hilesidir.

İkinci ipucu da budur. Güzel şeyleri savunuyormuş gibi geliyor, bakıyorsun hemen yine devletin yanına gidiyor fikir.

Cemal Şener’in yanlışlarının en çarpıcısına şimdi geliyorum. Bu kişi aynı yazıda şöyle söylüyor:

“Aleviliğin sosyal adaletçi ve eşitlikçi olması için herhangi bir ‘izm’e ihtiyacı yoktur.”

Fikir yine güzel geliyor ilk başta. Çünkü dünyada izm’ler yokken de Alevilik sosyal adaletçiydi, eşitlikçiydi. Ama Cemal Şener bunu 1991’in Türkiye’sinde söylüyor. Bu kişi kendisine ilerici diyor ama az bulunur gerici bir fikir bu. Bundan daha gericisi zor olur. Aleviliği giderek gericiliğin yanına itmenin en kestirme yolu bu. Kendisi farkında olsun olmasın, bilerek ya da bilmeyerek, Hacı Bektaş düşüncesinin gelişme yollarını tikiyor. Çağın koşullarına uyarlanmasının önünü kapatıyor.

İzm’ler, burada biraz durmak gerekir. İzm, örneğin sosyal demokratizm, komünizm, faşizm, demokratizm vb. Bir kere hiçbir izm’in, faşizm dahil, o günün bilimlerinin ulaştığı sonuçlardan tamamen kopuk olduğunu kimse söyleyemez. En bilime karşı, en insanlığa karşı olan faşizm bile o günün bulgularının bazılarından üzerine oturduğu için bir izm olabiliyor. Yani izm diye elinin tersiyle atıyorsun ama onun içinde, o günün bilimlerinin ulaştığı düzey var.

Faşizm pek çok teorisini hangi bilimin üzerinde yarattı? Genetik biliminin. Hitler saf Aryan ırkı yaratacağım derken birşeye dayanıyordu. Evet, insanla-

rın genleriyle oynayarak mükemmel yaratıklar yaratabilirsin. Sapsarı saçlı, masmavi gözlü, arslan gibi vb., yapabilirsin. Yaptılar da. Ama bu insanlığa aykırı birşey. Yapılamaz diye değil, yapmaya kimsenin hakkı yoktur diye karşı çıkıyoruz.

Her türlü izm günün bilimlerinin üzerine oturuyor. Kimisi iyiye kullanıyor, kimisi kötüye kullanıyor. Ama bilimlerden tamamen kopuk bir izm yok. Sen izm’lere böyle vurduğun zaman o günün bilimlerine vurmuş oluyorsun. İzm’ler bilimlerin sonuçlarının ya da henüz açıklayamadıklarının sistemleşmiş düşünceler haline gelmesidir. Tabii izm’lerin bazıları bilime daha uzak, bazıları daha yakın duruyorlar. Bir de tamamiyle bilimsel izm var. Bilimin sonuçlarını kendisine katan, bilimin sonuçları kendisinde değişiklik gerektiriyorsa, değiştiren, bilimin kendisi olan izm var: Marksizm.

Alevilik sosyal adaletçidir, eşitlikçidir, sömürüye karşıdır, zorbalığa, zalime karşıdır. Peki, nasıl sosyal-adaletçi olacaksın, nasıl sömürüyü kaldıracaksın? Bu babaların yaptığı gibi mi? Fakirlere kazan kaynatarak mı? Yapabilmek para işi bir kere ama asıl olarak o kapına gelip, haftanın üç günü yiyip gitmek zorunda kalan insana ayıp. Onu düşürdüğün noktaya ayıp. Ne için? O insanlar kaderine mahkum gelecekler, senin elini öpecek, ne iyi adammışsın diyecekler. Böyle mi sosyal adalet sağlanacak? Bu iğrenç bir şey.

Aklımız eriyor, bazıınının toprağı var, bazıınının yok, toprakları üleştirilim! Öyle mi sağlanacak sömürünün kalkması, sosyal adalet? Peki, toprakları bölüştürdün, bankaları, tekelleri, fabrikaları, barajları, uluslararası şirketleri ne yapacaksın? Bunları bölüştürdüğün zaman orada üretim kalacak mı? Ne olacak? Bunun yolları ne? Bugünün dünyasında bankaların o karmaşık çalışmaları? Sosyal adaleti nasıl sağlayacağız, sömürüyü nasıl kaldıracacağız izm’leri elimizin tersiyle itersek?

Peki nasıl özgürlük sağlayacağız? Evet Alevilik özgürlüktür. Bugünün dünyasında nasıl sağlayacağız özgürlükleri? Anayasaya tüm özgürlükler vardır diye yazmakla oluyor mu? Seyahat özgürlüğü diyorsun, seyahat para istiyor kardeşim. Okuma özgürlüğü diyorsun, okuma para istiyor, okul istiyor. Parasız okumanın olanaklarının sağlanması gerekli. Tüm bunların mekanizmaları nereden çıkacak? O beğenmediğin izm’lerden çıkıyor.

Demokrasi. Evet, Alevilik demokrasiden yanadır. Peki nasıl demokrasi sağlayacaksın? Çeşit çeşit demokrasi var. İngiltere de, Amerika da demokrasi. Türkiye’de de bugün demokrasi var, seçimler yapılıyor. Çeşit çeşit demokrasi. Sovyetler Birliği’nde de demokrasi vardı. Hangisi gerçek demokrasidir? Hangisi emekten yanadır? Bunları nasıl ayıracağını? Geniş emekçi kesimlerinin gerçekten karar verebilmesini ve dört yılda bir değil, sürekli karar verebilmesini nasıl sağlayacağını? Gökten vahi mi incek, izm’lerle arayı kopartırsan?

Nasıl laik olacaksın? Doğru, laiklikten yanadır

Aleviler. Nasıl laik olacaksınız? Senin önerindeki gibi mi laik olacağız? Diyanet işlerinde temsil edilmekle mi laik olacağız? Yoksa diyanet işlerinin tümüne karşı çıkarak mı? Devlet camilere yardım etmesin. Camiye gitmek isteyen versin hocanın parasını. Budur laiklik.

Cemal Şener anlamalı ki kendi yaptığı da izm, küçük burjuva izm'i ve çok tehlikeli birşey. Dahası, bugünün konjonktüründe çok daha da tehlikeli. Sovyetler Birliği çöktü, Sosyalist sistem çöktü. Konuları yakından bilmeyen insan, bak bu da işlemediğini diyor. Fırsattan yararlanıp izm'leri kötülemek (suyun akacağı yer Marksizmi kötülemek olacaktır) için elverişli bir ortam var. Vur abalya! Oysa neden çöktü? Tam da bu Cemal Şener tutumundan çöktü. Sovyetler Birliği de izm'le arayı kopardı da ondan çöktü. Marksizm'le arayı kopardığı için, izm'in dediğini yapmadığı için çöktü. Ama bunu ortalama insan bilemiyebiliyor. O zaman, "izm'lere ihtiyacımız yok" çekici geliyor.

Bu özelliklerin hepsi Alevilikte var. Ortakçılık, toplumculuk, eşitçilik, demokrasi, özgürlük. Var ama bunları gerçekleştirme yolları bugün 13. yüzyıldan farklı. Gerçekleştirmenin yolları izm'lerde. Bugünün gelişmelerinde, bugünün bilimlerinde. Bu hedefleri gerçekleştirme yollarını bugünün koşulları içinde bulamazsan bunlar yalnızca birer hedef, birer istek olarak kalır. Ve bu istekleri, bu hedefleri gelen sömür, giden sömür.

İlginç bir son nokta. Cemal Şener kitabında, "Alevilik tarihe karışıyor" diye yazıyordu. Sormak gerekir. Tarihe karışıyor sen neden *Cem* dergisinin yazı işleri yönetmeni oldun? Neden boş işlerle uğraşıyorsun?

2.C. İşçi sınıfı

Üçüncü gurup fikirlere gelirse, o da işçi ve emekten yana olan görüşlerdir. Toplumsal olarak baktığımız zaman bazı görüşler, Alevilik içinde işçiden ve emekten yana olan görüşlerdir. Örneğin bu yazıda eleştirdiğimiz görüşlerin karşıtı görüşler işçiden, emekten yana görüşlerdir.

Onlara ek olarak, Aleviliğin panteist, materyalist yapısını vurgulamak, işçi ve emekçi fikri olduğunu gösteren birşeydir.

Aleviliğin allahı yere indirmişliğini vurgulamak işçi ve emekçi bir görüştür.

Aleviliğin tarihsel olarak egemenlerin, egemen sınıfların devletiyle bütünleşmediğini vurgulamak işçi ve emekten yana bir görüştür.

Alevileri işçi sınıfına kardeş bir konumda örgütlemeye çalışmak işçi ve emekten yana bir görüştür.

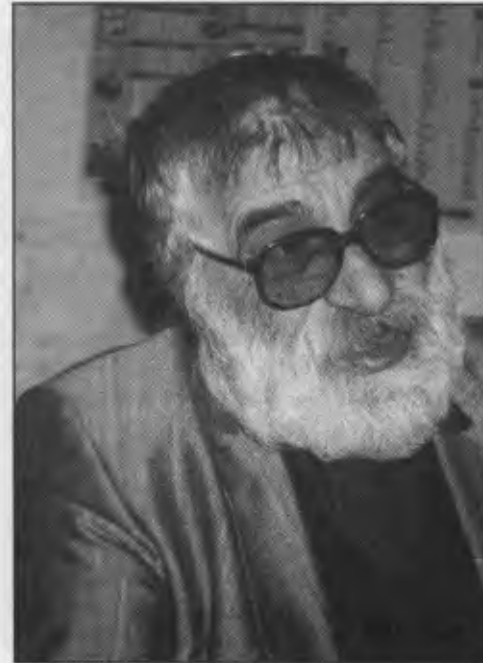
Alevi toplumu içinde işçi ve emekten yana görüşlerin en değerli temsilcilerinden biri Ali Haydar Celasun Dede'dir. Hiçbir şey için olmasa yoldaşlar, Celasun Dede'yi Türkiye'ye tanıtmak için *Kavga*'yı 4 bin değil, 20 bin, 100 bin satılabilmeliyiz. 66 yaşında ve dünya ölümlü. Bu sayıda bir yazısını okuyacaksınız. Bu ruh pek çok komünistte yok. Yazının başlığı, "komünizmin üzerinden ipotek kalktı" diyor. Sovyetler Birliği'nde olanlar üzerine yazmış. Bugün ağlıyor bir sürü adam, mahvolduk, vb. Celasun Dede komünist partili değil, Alevi Dedesi. Ama sana yol gösteriyor. "Oğlum, boş ver, iyi oldu" diyor, "daha iyisi gelecek" diyor. Anlamı büyüktür.

İsmail Kaygusuz, aynı şekilde Alevilik içinde işçi çizgisinin temsilcisidir. Rıza Zelyut da öyle. Daha adını bilmediğimiz, binlerce onbinlercesi vardır.

Rıza Zelyut'un "Hacı Bektaş Veli Anılıyor mu?" diye *Cumhuriyet*'te bir yazısı çıktı. Yazıyı aşağıya biraz kısaltarak alıyorum. Yalnız bir yerinde geri adım atmış, politika yapmış, yapmasa daha iyi olurmuş. Ama onun dışında gerçekten çok güzel.

"Hacı Bektaş'ın felsefesini yüzyıllardır, baskıya, kırımara, acılara uğramak pahasına bugünlere taşıyan insanlarımız, şimdi Hacı Bektaş Veli'yi anma törenlerini çelişik duygular içinde izliyorlar.

"Bir yanda geçmişte, haklarında 'bunlar kafirlerden bile kötüdür. Görüldükleri yerde tepelenmeleri gerekir' denilen Alevi kitle... Bu fetvaları veren şeriatçı yobazlar... Ve Osmanlı yobazlarının devamı olan günümüz yobazları. Ve bu yobazların bir takım cambazlıklarla geçmişte kafir gibi gördükleri Hacı Bektaş'a sahip çıkma çabaları.

Celasun Dede

İsmail
Kaygusuz

“Hacı Bektaş Veli’yi anma törenlerini başlangıçta halkın kurduğu Turizm Derneği’yle belediye ortaklaşa gerçekleştiriyordu. 1980’den sonra askeri yönetim, olaya el koyup programını kendisi yaptı. Hacı Bektaş Veli’yi bir elinde kılıç, bir elinde Kuran, tam bir istilacı lideri ve yobaz gibi gösteren bir yaklaşım egemen kılınmaya çalışıldı. Alevi kitlenin tepki gösterdiği bu yaklaşım, 1989-1990 yılı anmalarında kırıldı. Fakat ANAP hükümeti bu Alevi liderini kendi malı yapabilmek için bazı düzenlemelere girdi. Anma sözde uluslararası yapılmış görüntüsüyle belediyeye müdahale edilerek yetkisi elinden alındı. Hacı Bektaş Veli’yi ‘devlet sanatçısı’ türünden, ‘devlet velisi’ yapmanın yolları araştırıldı ve bulundu.

“Elbette bunda en büyük sorumluluk, ilçenin yetkisiz belediyesinde. Halk adına ağırlığını koyamayan bir belediyeyle bu belediyeye etki edemeyen, yön veremeyen SHP yönetimi! Kendi pirlerinin şeriatçılara peşkeş çekilmesini bile göremeyen, ya da gördükleri halde kollarını kısırdırmayan SHP’li Alevi milletvekilleri.

“Bu yıl da üç gün boyunca nutuklar atıldı. Hacı Bektaş Veli bol bol övüldü. Türküler, deyişler okundu. Semah edilip, cemler yapıldı ama geriye dönülüp bakıldığında bir arpa boyu yol gidilmediği görüldü. Bırakın bir arpa boyu yol gidilmeyi, geriye gidildi. Bu geriye gidiş de Hacı Bektaş Veli’ye devletin el atmasıyla başladı.

“Kültür Bakanlığı Hacı Bektaş Veli’yi Hacı Bektaş Veli felsefesinden koparmak için yıllardır yoğun uğraş veriyor. Özellikle açık oturumlar için çağırdığı yazar ve bilim adamlarını bu amaçla seçiyor. 1980-1990 yılı açık oturumlarında bunun üzerinde durdum ve bir Alevi büyüğü olan Hacı Bektaş Veli’nin Alevi felsefesine göre anılmasının, tanıtılmasının zorunlu olduğunu vurgulayıp, devletin Hacı Bektaş Veli’nin üzerinden gölgesini çekmesini istedim. Ama bu yılki çağrılıları öğrenince, Hacı Bektaş Veli’nin Batı Anadolu’da durmadan gavur öldüren, boş vakitlerinde bol bol namaz kılan bir deli

derviş haline getirilme gayretinin sürdürüldüğünü anladım.

“Her yıl şenliğin birinci günü olan 16 Temmuz’da partilerimizin genel başkanları ya da ikinci adamları alayü vâlâ Hacı Bektaş’a getir, Hacı Bektaş Veli’nin ne kadar büyük bir insan olduğunu anlata anlata bitiremezler. (Burası ilginç ve önemlidir, düşüncede hiç atlanmaması gereken bir noktadır.) Yüzyılların ezikliğini taşıyan Aleviler ise böyle büyük insanlardan kendi pirlerin övgüsünü duyunca coşar, basarlar alkışı. Şimdi o siyasetçilere soralım. Acaba gerçekten oraya Hacı Bektaş Veli için mi geliyorlar, yoksa onu kullanarak Alevileri etkileyip oylarını almak için mi?

“Alevilik ve Alevilerin sorunlarının dile getirilmediği bir Hacı Bektaş Veli anması düşünülemez. Öyleyse, onu şu ilkelere uyarak analım.

“Ülkemizde gittikçe güçlenen gericiliğin karşısına çıkarak.

“Akli ve bilimi dogmaların, kör inançların yerine koyarak.

“Eşitlik-kardeşlik-paylaşımcılık ilkelerini yaşamımıza yön veren kurallar durumuna getirmeye çalışarak.

“Gerçek anlamda demokrat olarak.

“Mazlumun yanında, zalimin karşısında olarak.

“Bütün insanları, bir-eşit-saygın sayarak. Kendimizi öbür insanlardan alçakta görerek. Özünü toprak ederek.

“Anadolu’daki kültürlerin ülkemiz için bir sorun değil, bir kazanım olduğunu yürekten benimseyerek.

“Alevilere karşı bilinç altlarına yüzyıllardır pompalanan olumsuz koşullamalara karşı çıkarak.

“Anayasanın getirdiği zorunlu din dersine, bilime aykırı, demokrasiye aykırı eğitime hayır diyerek.

(Geri adım attığı yere geliyoruz:)

“Diyabet İşleri’nin yalnız Sünnilik eğitimi veren bir kurum olmasını saptayıp, ona karşı gelerek, (Burada dursa ne güzel) Bu olmazsa, (Neden olmasın?) bütün inançların eşit biçimde temsilini gerçekleştirerek.

“Önkoşulsuz bütün yaratılmışları severek.

“Hacı Bektaş Veli eğer bu açıllardan değerlendirilip çağdaş bir yorumla anılmazsa Hacı Bektaş ilçesinde yapılan törenlerin çalgılı bir kır gezisi niteliğinden öteye gidemeyeceği rahatça söylenebilir.”

3. Sınıfsal konumların bir başka boyutu

Kısaca konunun bir başka yönüne değinmek istiyorum. Sınıfsal konumların bir başka boyutu, bir başka görüntüsü olarak. Her toplumda milliyetçilik burjuvazinin görüştür. Burju-

Rıza
Zelyut

vaziden yayılarak, bulaşarak küçük burjuvazinin de görüşüdür. Bizim toplumumuzda da Türk milliyetçiliği, Türk burjuvazisinin ve küçük burjuvazinin geniş kesimlerinin görüşüdür.

Türk olmak, Türklüğünden utanmamak, Türklüğünden ileri ülkeler karşısında aşağılık kompleksine kapılmamak başka birşeydir ama "bir Türk dünyaya bedeldir" vb.'ye gidip, Türk milliyetçiliğini yüceltmeye, öteki ulusların üzerinden bakmaya başladığı zaman, işte o burjuva düşüncesidir. İşçi sınıfının, Aleviliğin bununla hiçbir bağlantısı yoktur. Hacı Bektaş'ın sözü var, "73 millete bir nazarla bakacaksınız. Hiçbirini kendinden aşağı görmeyeceksin."

Bugün Türkiye'de Sünni ve Alevi burjuva (ve küçük burjuvazinin milliyetçiliğe açılmış kesimleri) Türk kesim, Alevilerle Kürtlerin arasının bozulmasını istiyor, bunu hoşnutlukla karşılıyor. Bu da burjuva damgayı ele veren birşey. İşçi sınıfına da, Aleviliğe de yabancı bir anlayış.

Öte yanda ezilen ulusun içinden yer yer çıkan aşırı şoven, neredeyse ırkçılığa varan, eski "güneş-dil teorileri"ni bile aratan görüşler var. Böyle görüşler ya da bazı derneklerde Alevilerin dövülmeleri gibi olaylar da egemen sınıfın Alevilerle Kürtlerin arasının bozulması amacına çalışıyor.

Alevilerin ve işçi sınıfının bu noktada da tutumunun bir olması gerekir, birdir. İşçiler, emekçiler ve işçi-emekçi Aleviler bu oyuna düşmemelidirler. Her çeşit

kışkırtmaya serinkanlı karşı durmalıdırlar. Ezilenlerin belki hepsi aynı bilinci göstermiyor olabilir. Önemli değil, Alevi emekçi bu topluma, kendisinin "ezilenlerin birliği" bilincine sahip olduğunu göstermelidir. Başkası ne yapıyorsa yapsın, yorgani yakmaya hiç gerek yoktur.

4. Kapitalizm ve Alevilik

Alevilik içinde değişik sınıfların çıkarına uygun fikirlerin su üstüne çıkmaya başladığını söyledim ve kısaca üç büyük sınıfın düşüncelerinden örnekler vermeye çalıştım.

Hatırlarsanız, Mayıs ayındaki Hollanda konuşmasında üçlü bir bölümlenme yapmıştım. Orada söylenenleri kısaca tekrarlırsak, şöyle demiştim:

Hacı Bektaş Veli'yi özüne sadık bir biçimde bugün nasıl yaşatabiliriz sorusunda üç akım beliriyor. Birinci akım, Aleviliği dine çekmeye çalışan akımdır. Şeriata, namaza, oruca, camiye çekmeye çalışan akımdır. İkincisi, Hacı Bektaş'ın öğretisinin lafzını, biçimini koruyan ama özü yönünde ilerletmeye çalışmayan akımdır. Bu da Bektaşiliği çağın gelişmelerinin gerisinde bırakıyor. Üçüncü eğilim Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerine sadık kalmaya, onun o gün yaptıklarını bugüne taşımaya çalışanlar, onun o gün yaptıklarının anlamını bugünün koşulları içinde yakalamaya çalışanlardır. Bu üç eğilim, bir dereceye kadar, Alevi toplumu içindeki sınıf ayrışmasına da denk düşmektedir demiştim. Bu söylenenleri bu yazıda şimdi biraz daha açmış oluyoruz.

Gerçekten de sorun, Hacı Bektaş'ın insanlığı götürmek istediği yönü iyi anlamak ve aradan geçen yüzyılların getirdiği bilimsel-ideolojik-ekonomik ve toplumsal gelişmeleri de içine katarak, yine o yöne bugün de gitmektir. Sorun budur.

Hacı Bektaş Veli ne yapmak istemiş o gün? O günkü güçler dengesi içinde, o günkü koşullarda ne yapmak istemiş, bugün de o yola gitmek gerekiyor, ama aradan geçen yüzlerce yılın kazanımlarını da alarak.

Demokrasi, özgürlük, ortakçılık, paylaşımcılık, eşitlikçilik, zorbalığa karşılık, kadın hakları. Tüm bunları bugün de sürdürmek, ilerletmek gerek. Onun o tarihte söylediği kadarıyla bırakmak en başta ona büyük haksızlıktır, saygısızlıktır.

Ülkemizdeki üç büyük sınıfın görüşlerini klişe gibi vermeye çalışırsam, Hacı Bektaş'ın götürmek istediği yola bugün de götürmek ama aradaki gelişmeleri içine katarak götürmek gerekir görüşünü tümüyle reddedenler, burjuva görüşleridir. Bu görüşü lafta kabul eden ama

sınıfsal konumu nedeniyle nasıl yapacağını bilemeyen görüşler küçük burjuva görüşlerdir. Kabul eden ve yolu gösteren de işçi görüşlerdir.

4.A.

Hacı Bektaş Veli'nin gösterdiği yön nedir?

Hacı Bektaş Veli'nin, Aleviliğin gösterdiği yön nedir? İşin canı burada. Kadın hakları, demokrasi vb. bunlar da önemsiz şeyler mi, çok önemli ama bu herşeyin canı. Aleviliğin gösterdiği yön nedir ki biz bilimlerin 600-700 yıldır eklediği bulguları da katarak bugün de o yöne götürmeye çalışacağız?

“Herat, Buhara, Merv ve Horasan’da 1000 yıl önce başlayan ve en gelişmiş biçimini Babai- Bektaşî-Simavi çizgisiyle Anadolu’da edinen bu düşünce, dinin aşılmaz kurallarını kırıp parçalamanın yolu olmuştur. İnsan yaşamında akli ve düşünceyi egemen yaparak insanı özgürleştirmeye ve davranışlarına sahip çıkmasını sağlamaya çalışmıştır. Enel-hak anlayışıyla tüm doğayı ve insanı tanımlamış, böylece bir yanda ‘tanrı’nın alanını daraltırken, bir yanda yine insanı özgürleştirmiş, kendine kendi yeteneklerine dönmelerini sağlamıştır. Babai-Bektaşî-Simavi çizgisi, bu nedenle, ‘tanrının verdiği’ akılla din düşüncesinin ve tanrının aşılmasıdır.” (Okunacak En Büyük Kitap İnsandır)

13. yüzyıldan konuşuyoruz. Bu nedenle, “tanrının verdiği akılla” tanrının aşılmasıdır Alevilik. Çünkü başka bir bilgi yok o gün. Biz bugün bildiklerimizle değerlendirmeyelim. O gün başka bir bilgi yok. Bugünkü anlamıyla bilimler yok. Amerika bulunmamış. Daha dünyanın yuvarlak olduğu bilinmiyor. Öküzün boynuzunda mı, nerede, bunun tartışması yok. Dinler dışında bir ideoloji yok. Böyle bir dünyada bu insan bunları getiriyor. Hacı Bektaş Veli olağanüstü bir bilim adamıdır. O günün koşullarını bu kadar zorlayabilen bir başka insan düşünmek zordur. O koşullar altında gösterdiği hedefler insanlığın hiç eskimeyecek hedefleridir. Aradan 700 yıl geçiyor, bilimler dev adımlarla ilerliyor ve o hedefleri destekliyor.

“**D**oğru bir yorumla önü açılırsa, Babai-Bektaşî eşitlikçi-ortakçı anlayışı için kapitalizm, feodalizme, göçerliğe oranla çok daha gerçekçi olanaklar açmaktadır.” (agy)

Hacı Bektaş’ın yaşadığı çağda o fikirlerin başarı şansı yoktu. Düşünelim. Eşitçilik, ortakçılık, demokrasi, özgürlük, feodalizm altında olabilir şeyler midir? Hacı Bektaş’ın getirdiği felsefe bir çeşit köylü sosyalizmdir. Tarihte, feodalizm çağında tüm ülkelerde köylü ayaklanmaları olduğunu biliyoruz. Bizde de olmuş. Köylü ayaklanmalarının başarılı olduğu durumlarda tarihin

gösterdiği birşey var. Feodallere karşı, feodal dönemde başarıya ulaşan köylü ayaklanmalarının başına ne geliyor? Ya tepeliyorlar bir süre sonra, ya da aradan 4-5 yıl geçiyor, bakıyorsunuz, o feodal beylere karşı ayaklanan ve başa geçen köylülerin içinden bu kez yeni beyler çıkıyor. Çünkü üretim güçlerinin gelişme düzeyi, herkese varolan zenginliği paylaştırıp sonra o zenginliğin kendini yeniden üretmesine engel. Varolanı üleştirirsin ancak. Ama o üleştirdiklerin yeniden kendini üretmez. Bu ancak kapitalizmin makinalı-teknolojili çağında olabilecek birşey. Demokrasi de öyle.

Çağın çok ötesinde fikirlerle geliyor Hacı Bektaş. Bir anlamda ideallerle geliyor. Bunlar feodal çağda hiçbir zaman gerçekleşemezdi. Gerçekleşemez diye uğruna mücadele edilmemeli değil. Bu, ezilen sınıfın mücadelesi. Ama bu ilkelerin gerçekten başarı şansı ancak kapitalizmde var. Çünkü kapitalizmin üretim güçleri bunlara olanak sağlayabilecek bir düzeydedir.

Bunun olabilmesi için iki şey gerekiyor. Alevi toplumunun işçi sınıfıyla kaynaşması, iç içe geçmesi ya da dost olması. İşçi sınıfının dostu olması zorunlu koşuldur, çünkü kapitalist toplumun bir tane gerçekten devrimci sınıfı var, işçi sınıfı. Marksizme dost olması zorunlu koşuldur, çünkü bir tane gerçekten yolu gösteren, devrimci izm’i var, Marksizm.

Derviş Tur yazısında, “adam kazanma çabası” diyor, o kadar küçük bakıyor meseleye. “Adam kazanmak” değil konuştuğumuz. İki tane büyük güç var. Biri Alevilik, olağanüstü bir seziiyle tarihten insanlığın en güzel vasıflarını beraberinde getirmiş. Biri de bu çağın en devrimci sınıfıdır, işçi sınıfı. Ne büyük şanstır Türkiye için bu. Ama iki taraf da bunun farkına varırsa. İki büyük güç. Bunun farkına varırsa ve dostluk kurarsa, bunun önünde duracak engel yoktur.

“Kapitalizm altında, büyük çoğunluğu emekçi olan Alevi toplum tarihin en devrimci sınıfı olan işçi sınıfıyla tanışmakta, kaynaşmakta, giderek onun saflarını doldurmaktadır. Ve görmektedir ki, kendisinin yüzyıllar boyu büyüttüğü düşlerle, modern proletarya hareketinin sonul amaçları arasında büyük benzerlikler vardır. Çağlar farklı, tarihsel sorunlar farklı olmasına rağmen çözümlerin ve amaçlanan toplumsal hedeflerin genel içeriğinin böylesine benzerliği, hem geniş Alevi kalabalıkların modern işçi hareketi içinde erime kolaylığını getirmekte, hem fiziksel ve ideolojik olarak işçi hareketine katılmayan geniş Alevi yığınların o hareketin en sağlam dostlarından biri olmasını sağlamakta ve hem de anti-feodal bir devrimci ideoloji olan Bektaşiliğe kapitalizm altında da yeni bir ömür ve işlev sunmaktadır. Eski Babai-Bektaşî geleneğiyle bütünleşen yeni başkaldırı nedenleri vermektedir.

“(...)

“Alevi-Bektaşiliğin, a) işçi-devrimci harekete katılmasının, onun içinde erimesinin, b) katılmayan kesimlerin devrimci hareketle arasında kopmaz bir bağlaşıklık

kurulmasının, (...) bu iki düzeydeki birliğin de, Alevi-Bektaşî toplumuna da yararı olmayacağı sanılmasın. Hatta asıl can alıcı yarar Alevi-Bektaşî toplumuna olacaktır.” (agy)

Bu olmazsa ne olur?

“Günümüzde Alevilik ancak işçi sınıfına ve onun ideolojisine yaklaştığı, onunla kaynaştığı ya da onun dostu olduğu oranda, kapitalizm altında da devrimcileşir ve yeni bir devrimci ömür ve işlev kazanır. Bu olmazsa, Alevi düşüncesi içinde milliyetçiliğin, dinciliğin ve devlete saygıcılığın giderek güçlenmesi, ve bünyeyi ele geçirmesi kaçınılmazdır. Bu da 800 yıllık heybetli geçmiş adına, Hacı Bektaş’ın özgürlükçü, eşitlikçi öğretisi adına, adaletli bir yaşam uğruna can veren milyonlarca Alevi emekçi adına ne acı bir sonudur.” (agy)

Gerçekten de öyledir. Sorun yalnızca kendimize yardım değil. İkinin de birbirine gereksinimi var. İşçi sınıfının gereksinimi var. Alevilik onun kökü, atası. Sonra ondan alacağı töre-terbiye var, hümanizm var, “**insan**” var. Aleviliğin işçi sınıfına gereksinimi var. Bugünün koşullarında, bugünün teknolojisinde yolunu bulması için. O hedeflediği, arzuladığı demokrasiyi, eşitçiliği, ortaklığı gerçekleştirebilmesi için izm’e gereksinimi var. O da işçi sınıfında. Bu ikisinin dostluğu önünde durulmaz bir güç yaratır.

Kim ne derse desin, “**sınıf gerçeği**” çağımızın gerçeğidir. Ne millet, ne başka birşey. Çağımızın gerçeği sınıf gerçeğidir, Aleviliğin de gerçeğidir. Ezen var, ezilen var. Sömüren var, sömürülen var. Ve bu kesimlerin sistemleşmiş düşünceleri olan izm’ler var. Alevilikte de var. Önümüzdeki dönem, Alevilikteki bu izm’lerin kavga ve hesaplaşma dönemi olacaktır.

Alev Yayınları

**İşçi sınıfının demokrasi kavgası
gün 24 saat sürüyor. Bu kavganın anahtarı
doğru bilinçtir.**

Okunacak En Büyük Kitap İnsandır (R. Yürükoğlu)	20.000TL
Marksizm’de İşçi Sınıfının Kapsamı ve Türkiye (Emine Engin)	13.000TL
Romanya’da Karşı Devrim (Mercan Köklü)	12.000TL
Ali Özsoy Dede: Görüşleri - Şiirleri	10.000TL
Metal İşkolunda Sendikal Birlik Sorunu (Ali Babaishak - Mercan Köklü)	5.000TL
Savaşlı Yıllar I: Son Görgü Cemi (roman) (İsmail Kaygusuz)	22.000TL
İstanbul Hemşerileri (roman) İsmail Bilen	YENİ ÇIKTI 14.000TL
Beni Avuçlarınızın İçine Yazın (şiir) (Ozan Öncü)	YENİ ÇIKTI 10.000TL
Faşizm ve Burjuva Demokrasisi (R. Yürükoğlu)	ÇIKIYOR
Kıvılcım Yağmuru (şiir) (Abidin Aydın)	ÇIKIYOR
Musahiplik (İsmail Kaygusuz)	ÇIKIYOR

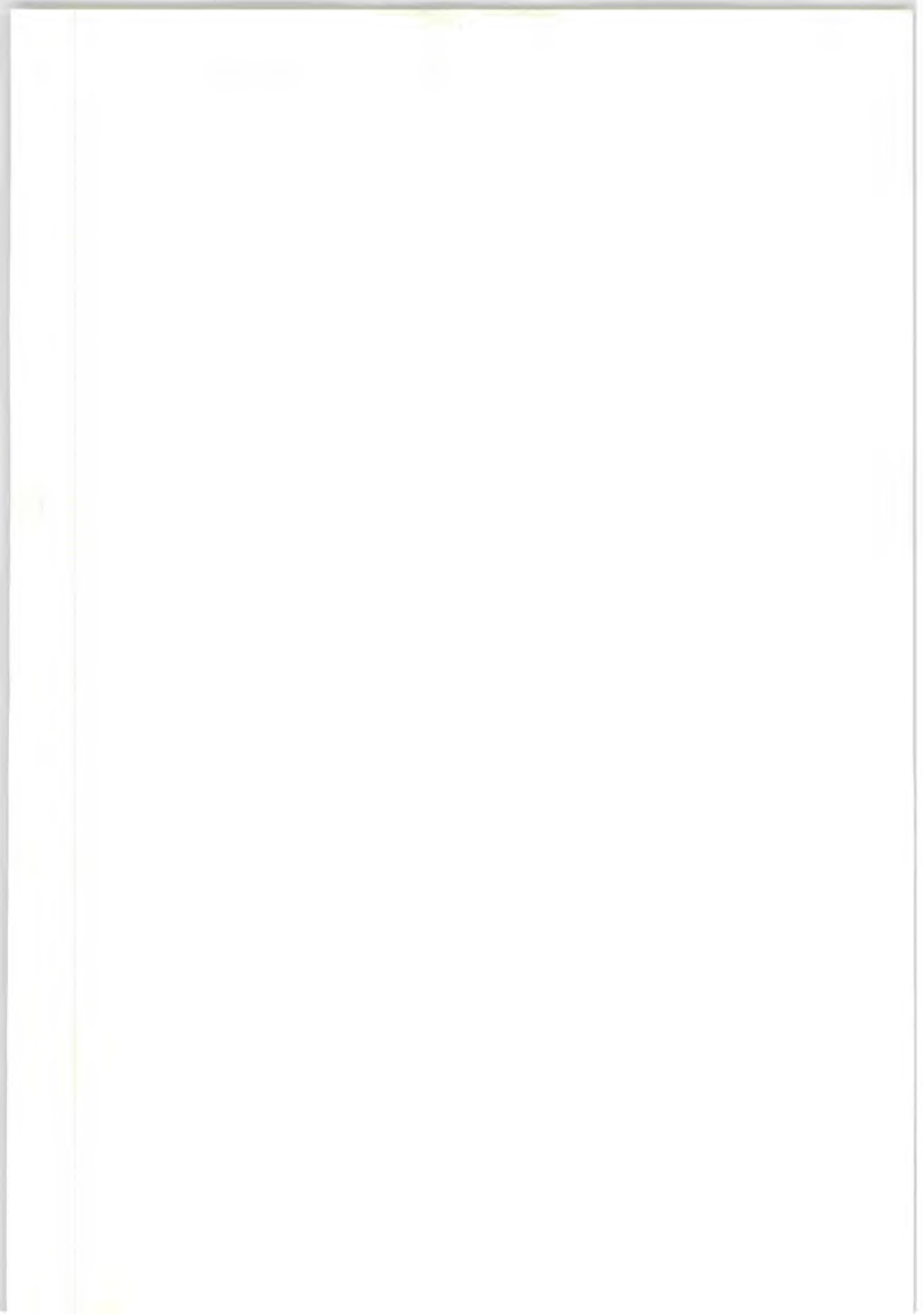
ALEV YAYINLARI'NIN KİTAPLARINI KİTAPÇINIZDAN BULABİLİR, TOPLU, ÖDEMELİ VE İNDİRİMLİ KİTAP İSTEKLERİNİZ İÇİN BİZİMLE DOĞRUDAN İLİŞKİYE GEÇEBİLİRSİNİZ. YAYINEVİMİZ, İŞSİZLERE %40 İNDİRİM UYGULAMAKTADIR.

ALEV YAYINLARI, PİYERLOTİ CADDESİ 17/4-C ÇEMBERLİTAŞ – İSTANBUL TEL: 516 84 64
DAĞITIM: CUMHURİYET KİTAP KULÜBÜ, İSTANBUL: ARKADAŞ, CEMAY, SAY, TÜMDA,
ANKARA: ADAŞ, DOST, İZMİR: İLERİ

**Alev
Yayınları**

kavganın anahtarı doğru bilinçtir

Son sözümüz
söylenmedi
KAVGA bir an
durmayacak

DÜNDEN GÖNE

GÜNDEN YARINA

KAVGA

KAVGA'yı oku
abone ol
abone bul
KAVGA'ya katıl

FORMU VE ABONELİK BEDELİNİ ÖDEDİĞİNİZİ BELİRTEN BELGENİN KOPYESİNİ KAVGA ADRESİNE POSTALAYINIZ.

KAVGA ABONE FORMU

Adı/Soyadı: _____

Sokak/no: _____

Şehir: _____

Ülke: _____

Posta kodu: _____

Telefon: _____

YURT İÇİ ABONELER İÇİN: YURT DIŞI ABONELER İÇİN:

Yazışma adresi:

Ordu Caddesi,
Dağarcık Sk. No:32/24,
Fatih, İstanbul.
Tel: (1)521 52 62

Yazışma adresi:

Avrupa Genel Temsilciliği:
Murtaza Dersimli,
P.O.Box 1822, Londra N1,
İngiltere.

Abone bedeli	12 sayı	6 sayı
Yurtiçi:	☐ 60 000TL	☐ 30 000TL
İngiltere:	☐ 15 Sterlin	☐ 7.5 Sterlin
Almanya:	☐ 60 DM	☐ 30 DM
Fransa:	☐ 150 FF	☐ 75 FF
İsviçre	☐ 50 SFr	☐ 25 SFr
Amerika	☐ 40 \$	☐ 20 \$
Avustralya:	☐ 40 \$	☐ 20 \$

Banka havalesi Posta havalesi Nakit

Tarih / /1991

İmza:

Banka havalesi:

Yapı ve Kredi Bankası,
Aksaray Şb.
Genel Ajans,
Hesap No: 3549-3

Banka havalesi:

National Westminster Bank,
Hackney Amhurst Branch
20 Amhurst Road,
London E8 1JW
Hesap: KAVGA no:15189899

KAVGA Avrupa Temsilciliği, P.O.Box 1822, Londra N1, İngiltere